

Zwaar opgetuigde

Een half miljoen Rijkspassen liggen al een jaar klaar voor gebruik. Maar de departementen hebben hun personeelsgegevens niet op orde en mogen daarom de **zwaar beveiligde toegangspas** niet bestellen. Extra toeters en bellen, zoals interdepartementale toegang, lijken niet verleidelijk genoeg. Een veeg teken, vindt hoogleraar Chris Verhoef. 'Voor je het weet heb je **weer zo'n IT-project dat miljoenen kost**, maar niks oplevert.'

YVONNE VAN DE MEENT | BEELD: MOKER

Veronica Klooster is interim-manager bij de rijksoverheid en loopt met drie toegangspassen rond. Eén is er van het ministerie van Binnenlandse Zaken waar ze twee interim-opdrachten uitvoert, waaronder het programmamangement Rijkspas. Sinds augustus vorig jaar is ze verantwoordelijk voor het beleid rond de nieuwe toegangspas en zorgt ze voor de informatievoorziening naar de Kamer. Als de invoering van de Rijkspas volgens plan was verlopen, had ze nu al lang een toegangspas op zak waarmee ze niet alleen bij VWS, het departement waar ze officieel in dienst is, door de toegangspoortjes kan, maar ook bij de andere ministeries waar ze als interimmer moet zijn. In combinatie met een pincode of biometrische kenmerken geeft de smart card bovendien op een veilige manier toegang tot pc's en netwerken, waardoor ambtenaren vanuit een ander departement of vanuit huis op een eenvoudige manier kunnen inloggen.

'Super handig wanneer ik als interim-manager bij BZK ook kan inloggen bij VWS', verwacht Klooster. 'Of vanuit huis met een pincode bij mijn bestanden kan en niet ingewikkeld hoeft te doen met een token, zoals nu het geval is.' Kortom, de Rijkspas maakt interdepartementale samenwerking makkelijker en maakt tijd- en plaatsafhankelijke werken mogelijk. Het project past daarom naadloos in het programma Vernieuwing Rijksdienst dat het kabinet Balkenende IV in 2007 lanceerde.

Maar de superbeveiligde Rijkspas die oorspronkelijk in 2008 zou worden ingevoerd, is op z'n vroegst pas eind dit jaar volledig in gebruik. De twee ministeries die de Rijkspas hebben in gevoerd, gebruiken de zwaar opgetuigde chipkaart voorlopig alleen als gewone toegangspas. Op interdepartementale toegang en veilig inloggen, zitten de ministeries kennelijk niet echt te wachten.

Gekraakt

De Rijkspas kampt al sinds de start in februari 2007 met vertragingen. In maart 2008 bleek dat de chip die op de pas zou komen, de Mifare Classic van producent NXP, met eenvoudige software te kraken is. Aanvankelijk leek het erop dat eind 2008 toch nog een veilige pas beschikbaar zou zijn, maar na uitgebreide tests door de AIVD, TNO en de Radboud Universiteit bleek die ambitie niet haalbaar. Eind 2008 werd besloten dat de Rijkspas zou worden uitge-

Rijkspas niet in trek

VAN STATUSSYMBOOL NAAR RIJKSPAS

In 2004 was Nederland voorzitter van de EU. Tijdens de voorbereidingen wilden topambtenaren wat makkelijker bij elkaar naar binnen kunnen. 'Toen is er aantal pasjes gemaakt en een ander kaartleertje bij de deur gezet', vertelt programmamanager Kees van der Kaa. 'Dat beviel goed. Op een gegeven moment liep een man of honderd met zo'n pasje rond en werd het voor sommigen een statussymbool.'

In 2006 ontstonden er plannen om het passensysteem uit te breiden naar de hele Algemene Bestuursdienst. Uit onderzoek bleek dat het bestaande concept niet verantwoord op te schalen was, maar dat een passensysteem voor de Bestuursdienst of de hele rijksoverheid technisch wel te realiseren is.

In februari 2007 besloot het pSG-beraad dat de Rijkspas er moest komen om interdepartementale samenwerking te stimuleren en flexibel werken mogelijk te maken. Maar ook om de toegangsbeveiliging te verbeteren. Want een maand daarvoor meldde het RTL Journaal dat Haagse departementen door de rommelige uitgifte en inname van toegangspassen 'zo lek als een mandje' waren.

rust met een andere NXP-chip: de Desfire. Sagem, het Franse bedrijf dat eind 2008 de Nederlandse paspoortenproducent SDU Identification overnam, won de aanbesteding. In april 2009 kon toenmalig minister Guusje ter Horst met een jaar vertraging het eerste exemplaar van de Rijkspas in ontvangst nemen.

De pas die Sagem levert is bij de huidige stand van de technologie niet te kraken, stelt Kees van der Kaa, programmanager Rijkspas bij uitvoeringsorganisatie ICTU. Hij geeft sinds de start van het programma leiding aan de ontwikkeling en implementatie van de Rijkspas. 'We hebben nu een combinatie van encryptie en sleutel-lengte die de kans dat de chip gekraakt wordt tot nagenoeg nul gereduceerd.' Wat niet betekent dat het in de toekomst niet zou kunnen gebeuren. De prognoses van onderzoekers luiden dat een chip maximaal 4 of 5 jaar meegaat.

Onwaarschijnlijk

Maar behalve een goed beveiligde chip heeft de pas de echtheidskenmerken die ook in het Nederlandse paspoort en rijbewijs zitten. De foto en de persoonsgegevens staan niet alleen op de pas, ze zitten ook in de chip, waardoor vervalsen bijna onmogelijk wordt. 'Het is een extra veiligheidsklep voor het onwaarschijnlijke geval dat iemand in staat is de foto en de gegevens op een gestolen of gevonden pas te vervangen', legt Van der Kaa uit. Als een bewaker zo'n vervalste kaart door een lezer haalt, is te zien dat de gegevens die op de pas staan niet die van de oorspronkelijke kaarthouder zijn. 'Dat noem ik een vorm van authenticatie-optimalisatie. Door dit procedé weet je nog zekerder dat iemand is wie hij zegt dat hij is. Dat is met name erg belangrijk in het elektronisch berichtenverkeer.'

De roep om een zwaar beveiligde pas ontstond nadat het RTL

AL TWEE JAAR VERTRAGING

Volgens de oorspronkelijke plannen zouden alle dertien departementen de Rijkspas in 2008 in gebruik nemen. Bij uitbesteding en productie van de pas trad al flinke vertraging op. Daardoor werd het contract met de pasproducent Sagem uiteindelijk pas in december 2008 getekend. In april 2009 kreeg toenmalig minister van Binnenlandse Zaken Guusje ter Horst, de eerste pas symbolisch overhandigd. Ter Horst meldde de Kamer bij die gelegenheid dat de eerste vier departementen de Rijkspas in juli/augustus 2009 volledig in gebruik zouden nemen. Het laatste departement, Financiën, zou in maart/april 2010 klaar zijn met de uitrol.

Dat schema is op geen stukken na gehaald. Algemene Zaken reikte in januari van dit jaar de allereerste Rijkspassen uit. De Haagse locaties van het ministerie van Buitenlandse Zaken werken inmiddels ook met de Rijkspas, maar ambassades, consulaten en andere buitenposten zijn voorlopig niet zo ver.

Begin dit jaar ging het programmamanager Veronica Klooster er nog vanuit dat 'na de zomer' alle kerndepartementen op het ministerie van Defensie na, de Rijkspas in gebruik zouden hebben, maar ook die deadline wordt niet gehaald. Het streven is nu dat het eind dit jaar zover is.

Nieuws in 2007 meldde dat de huidige toegangssystemen bij ministeries zo lek als een mandje zijn. 'Net Zwitserse gatenkaas', aldus Van der Kaa. 'Maar of dat erg is bepalen mijn opdrachtgevers, die stellen de norm. Het meest flexibele toegangsbeleid is natuurlijk helemaal geen pas gebruiken, maar dat is voor hun geen optie. De veiligheidseisen zijn de laatste tien vijftien jaar aan het veranderen. Logisch, er gebeuren dingen in de samenleving die we een tijdje geleden niet voor mogelijk hielden.'

Toch lopen de departementen nog niet erg warm voor de super veilige Rijkspas die al een jaar bij Sagem op de plank ligt. Algemene Zaken, het kleinste ministerie, nam 'm pas in januari van dit jaar als eerste in gebruik. 'Daarna is het ministerie van Buitenlandse Zaken begonnen met de uitrol, maar dat zijn tot nog toe de enige twee', geeft Veronica Klooster toe. 'Het probleem is dat de departementen hun brongegevens niet op orde hebben, dat is al jaren zo. Maar de personele dossiers moeten kloppen voor je passen mag bestellen. Daarnaast moet de infrastructuur aangepast worden zodat de gegevens veilig verstuurd kunnen worden naar de pasproducent. Ook de schakeling

met de toegangspoortjes moet in orde zijn.' Daarvoor is een normenkader opgesteld. Er wordt uitgebreid getoetst of interne processen en infrastructuur daaraan voldoen. 'Pas als de ketentests met onder andere een veiligheidstoets van de AIVD en een procestoets van de Rijksauditedienst, goed zijn doorlopen drukt de programmamanager bij ICTU op de knop en mag een departement

pasjes gaan bestellen', legt Klooster uit.

Dat willen de departementen beslist. 'De Rijkspas is best sexy', verzekert de programmamanager. Maar het op orde brengen van de brongegevens en het schakelen van alle systemen is volgens haar een 'hell of a job' en een zwaar corvee voor de departementen. Kees van der Kaa constateert dat invoering van de Rijkspas als symbool belangrijk wordt gevonden, maar in de praktijk weerbarstig is. 'In de veelheid van prioriteiten staat het niet met stip op één. Als je zou uitzoeken hoe dat komt, zou wel eens kunnen blijken dat een aantal departementen wel heel erg heeft bezuinigd op z'n ICT-populatie.' Toch gaan de twee programmamanagers ervan uit dat eind van dit jaar alle departementen de Rijkspas hebben ingevoerd.

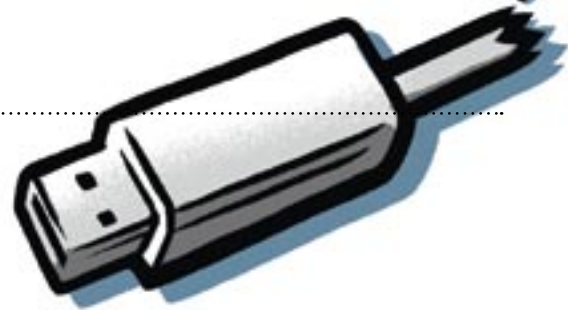
Undercover

Daarop is één uitzondering: het ministerie van Defensie voert de Rijkspas voorlopig nog niet in. De grootste werkgever van Nederland moet er heel veel toegangspoortjes voor vervangen en schuift die mega-operatie voor zich uit. Opmerkelijk, want de Defensiepas die sinds 2008 wordt gebruikt, is uitgerust met de onveilige Mifare-chip. Bovendien is de toegangsbeveiliging recent behoorlijk op de proef is gesteld. Een wapenroof op vliegbasis Gilze-Rijen in april 2005, een jaar later een Metro-journalist die de marinekazerne Kattenburg in Amsterdam binnendringt en tot slot een undercoveractie van SBS6-journalist Alberto Stegeman. Hij wist in oktober 2008 de bewaking van de Johannes Post-Kazerne in Havelte te omzeilen en ging er vandoor met een legertruck. Achteraf bleek dat bij die undercoveractie niet de chippas faalde, maar dat het defensiepersoneel de veiligheidsregels niet altijd even serieus neemt. Stegeman kwam het kazerneterrein op in de kofferbak van een militair. Na het incident zijn extra maatregelen genomen, waaronder het verhogen van het veiligheidsbewustzijn van het personeel.

De gevolgen van het kraken van de Mifare-chip zijn volgens Defensiewoordvoerder Maarten Hilbrandie sowieso beperkt. 'De toegangspas is een onderdeel van een gelaagd systeem. De Defensiepas geeft wel toegang tot het kazerneterrein, maar voor de delen van het terrein die van vitaal belang zijn, gelden andere fysieke beveiligingsmaatregelen. Bijvoorbeeld toegang met een pincode.'

Voor de veiligheid hoeft Defensie de Rijkspas dus niet in te voeren en ook de interdepartementale toegang heeft geen hoge urgentie.

'Wij hebben 70.000 mensen in dienst en die zitten bijna allemaal buiten Den Haag', aldus de woordvoerder. 'De noodzaak om met hun toegangspas bij een ander departement naar binnen te gaan, is dus erg gering.'

Het ministerie van Algemene Zaken had begin mei 582 Rijkspassen uitgereikt. Maar van interdepartementale toegang of het inloggen op de netwerken is voorlopig nog geen sprake. 'We gebruiken de Rijkspas nu alleen als toegangspas', vertelt Marcel Verbeek, plaatsvervangend hoofd van de facilitaire dienst. 'Het is natuurlijk wel de bedoeling dat we de interdepartementale toegang ook gaan regelen, maar daar zijn onze paslezers nog niet geschikt voor.' Ambtenaren die bij AZ aan een interdepartementaal project werken, zoals Overheidscommunicatie nieuwe stijl, hebben daarom van Verbeek een Rijkspas gekregen. 'Die mensen heb ik allemaal handmatig moeten invoeren, want die zitten natuurlijk niet in ons bronsysteem. Net als de andere externen zoals schoonmakers en cateraars. Daar gaan we binnenkort mee aan de slag.'

Als de kaartlezers zijn aangepast kunnen Rijkspasbezitters die bij Algemene Zaken moeten zijn, zich aanmelden bij een Rijksbrede portal waar ze toegang kunnen aanvragen. Die krijgen ze niet automatisch, de beveiligingsambtenaar moet elke aanvraag accorderen. 'Bij een eenmalig bezoek kun je je net zo goed bij de balie melden', denkt Verbeek. 'Autorisatie via de portal is alleen bedoeld voor terugkerende bezoeken. Ik geloof dat is afgesproken bij minimaal twintig werkdagen per jaar.' Als het technisch mogelijk is zou Verbeek de portal zo willen inrichten dat er voor een externe medewerker meteen een werkplek en een computer gereserveerd kan worden. 'Dat heeft zo'n projectmedewerker natuurlijk nodig.' Maar zover is het voorlopig nog niet.

Business case

De voordelen van de Rijkspas zijn dus voorlopig erg beperkt. 'Je kunt zo'n toegangspas veilig genoeg maken', stelt Chris Verhoef, hoogleraar informatica aan de Vrije Universiteit. 'Het is maar hoeveel geld je daarvoor over hebt. Maar bij beveiliging van gebouwen gaat het niet over chips en encryptietechnieken. De lekken zitten meestal ergens anders: in het beheer van de data, in de ingewikkelde software die je daarvoor nodig hebt, in menselijk gedrag. Dat zie je aan de undercoveroperatie van SBS6.'

De interdepartementale toegang waarin de pas voorziet, maakt weinig indruk op de hoogleraar. 'Ik heb nooit begrepen waarom een ambtenaar van het ministerie van Justitie in Den Haag een pas

GOEDKOPER DAN PASPOORT

De introductie van de Rijkspas kost volgens goed ingevoerde bronnen in totaal zo'n 130 miljoen euro. Daarbij zijn de ontwikkelkosten van de kaart, het koppelen en beheer van de datasystemen en het aanschaffen en installeren van toegangspoortjes met kaartlezers bij de dertien departementen meegenomen.

ICTU-programmamanager Kees van der Kaa wil niet ingaan op de kosten, maar 'dat bedrag van 130 miljoen is echt gestoord. De aanschaf van een Rijkspas bij Sagem kost minder dan een rijbewijs of paspoort.' Volgens BZK-programmamanager Veronica Klooster betalen de departementen 'iets van 40 euro per pas'. In totaal zal de Rijksoverheid volgens Van der Kaa in een periode van 6 tot 8 jaar 500.000 tot 600.000 passen afnemen. Wat het totale aankoopbedrag op 20 tot 25 miljoen euro brengt.

In die rekensom is nog geen rekening gehouden met de vervanging van de Defensiepas. Daarvan zijn er ongeveer 250.000 uitgereikt, inclusief passen voor veteranen, postactieven en leveranciers. Invoering van de Defensiepas kostte ruim 20 miljoen euro, blijkt uit antwoorden van minister Van Middelkoop op Kamervragen uit 2008. Slechts een kwart van dat bedrag, 4,5 miljoen euro heeft te maken met de productie van de chipkaart. De overige projectkosten hangen samen met de ontwikkeling van de Public Key Infrastructure (PKI) die zorgt voor een beter beveiligde toegang tot informatiesystemen. Ook maakt PKI het zetten van een elektronische handtekening mogelijk. Door de PKI-technologie zijn de invoeringskosten van de Defensiepas een stuk hoger dan die van de Rijkspas, stelt Van der Kaa. Maar hoeveel voordeliger de Rijkspas-implementatie uitpakt, is 'niet publicabel. Maar dat bedrag van 130 miljoen is de grootste gebakken lucht die ik ooit gehoord heb.'

moet hebben waarmee je ook naar binnen kunt bij een inspectiekantoor van Landbouw in Assen. En ik heb ook nog nooit gehoord dat er bij departementen enorme rijen met ambtenaren staan te wachten om het gebouw in te kunnen.' Technisch is het allemaal goed te regelen, maar de ingewikkelde software die je nodig hebt om de data te beheren, maakt het project volgens de hoogleraar erg duur. 'Dat doe je eigenlijk alleen als er erg veel geld in het spel is. Bij de toegang tot rijksgebouwen zie ik dat belang gewoon niet. Wat is het business plan achter deze kaart? Ga je er honderden miljoenen mee besparen op de fysieke beveiliging van gebouwen of het beveiligingspersoneel?' Een sluitende business case is bij IT-intensieve projecten een kritische succesfactor, stelt Verhoef. 'Als je de baten niet op de een of andere manier kunt uitdrukken in geld, is dat een veeg teken. Voor je het weet heb je weer zo'n IT-project dat miljoenen kost, maar niks oplevert.'

'Er is geen business case', reageert programmamanager Van der Kaa. 'Bij de Rijkspas gaat het niet over geld besparen. Het gaat om departementsoverstijgende maatschappelijke vraagstukken die opgelost moeten worden en dan is het handig als je bij elkaar naar binnen kunt. Makkelijk samenwerken op een veilige manier, daar draait 't om.'